

Україністика в Загребському університеті

Славістика як гуманітарна дисципліна формується і розвивається, поруч з іншими суспільним науками, в головному в XIX столітті, проте щодо хорватської ситуації, можна говорити про глибші витоки. Предмет уваги – слов'янство в його різних відображеннях – актуалізується в хорватській літературі вже в добу Відродження і безперервно присутнє в культурах наступних епох, відоме як хорватський славізм – ренесансний, бароковий, просвітительський, романтичний, а також славізм сецесії Назор, 1900-ті рр.), інтернаціоналістичний (1920-ті роки у творчості Мирослава Крлежи), антифашистський (творчість Владимира Назора років другої світової війни) і перетворюється у потужну хорватську славістику після другої світової війни. На сучасному етапі, враховуючи положення слов'янства в загальному світовому процесі (поразка російсько комуністичної ідеології, непривабливість і безперспективність російського неоімперіалізму, орієнтації слов'янських країн на західні критерії суспільства, прагматизм світових тенденцій у фетишизації профіту, криза естетичних, моральних, духовних цінностей тощо) славістика зазнає занепаду.

Хорватська славістика, з огляду на значений феномен – апологією ідей слов'янської єдності, викликану протистоянням з іншими неслов'янськими державностями і породженням міфу про слов'янську консолідацію як запоруку відсічі не слов'янам, може вважатися найдавнішою серед інших народів. Своє наукове осмислення вона отримує вже серед письменників, мислителів, діячів доби гуманізму і особливо в добу бароко, коли інтелектуали барокові полігістри виявляли підвищений інтерес до слов'янського світу і особливо найменш відомого східного слов'янства. Головним представником, репрезентантом, посередником культури східноєвропейського простору виступала русько-українська культура, яка саме в період 17 ст. перебуває, як ніколи пізніше в центрі уваги державних, церковних, інтелектуальних осередків центральної і Східної Європи []. Низка потужних факторів що стимулювали зацікавлення тодішньою Україною, впливали на осмислення України, що становило фундамент науки україністики що можемо іменувати як передісторія україністики за її межами. Серед перших слов'янських інтелектуалів, які намагалися визначити руську країну, її мову, історію, культуру як прояв європейського українознавства доби бароко, були й хорватські інтелектуали. Особливо заслуженим був бароковий полігістер Юрай Крижаніч, інтерес до руської землі в якого уособлювався у

створений їм синтагмі *Rebus Ruthenicis* як відображення пізнати специфіку східнослов'янського народу стосовно раніше створеною польським інтелектуалом синтагми *Rebus Moscoviticis*. Саме Крижаничу належить заслуга у створенні фундаменту хорватської україністики, отже найстарішої щодо інших слов'янських культур. Проте історичні, політичні обставини наступних століть вели до поступового поглинання України імперським гігантами, які приглушували уявлення про заслуги України барокової в славистиці, що, зокрема веде до підміни уявлень про культуру руську культурою російською, фактично невираженою щодо європейської присутності в 17 ст. і яка поступово перетягувала на себе значення культури русько-української як російської. Серед прикладів можна навести факти, що процес руськізації (переклад хорватських глаголичних книг у першій половині 17 ст. на старослов'янську української редакції) іменується у славистиці від кінця 18, упродовж XIX і XX ст. як русифікація (). Культурний переворот, якій здійснюють українські барокові гуманісти у сербській культурі 18. ст.. іменується як „русски утјецај” в розумінні російського впливу ().

На розвиток славістики, а відтак і стан зарубіжної україністики в 19 ст. неминуче впливав факт, що славістика як університетська наука створюється за умов імперського дискурсу, протистояння домінуючих полюсів європейської славістики як двох імперій – Російської і Австро-Угорської, які використовували славистику і в між імперських конфронтаціях, і як засіб ідеології. Українська культура, опинившись у двох імперіях, обов'язково зазнавала гноблення, що не могло не позначитися на характері її сприйняття в інших країнах. Проте, крім імперського впливу, що виявлялося в засвоєнні великодержавної, антиукраїнської ідеології, термінології, яка вела до неадекватного сприйняття України, її автентичність поступово створювалася в іноземній славистиці. Щодо хорватської культури, можемо виділити у XIX ст.. дві тенденції – прагнення ідентифікувати українську культуру, разом з іншими, відповідно до власних ідеалів національного відродження і створення романтичного ореолу щодо України – козацтво, героїзм, ліричність як відображення загальнослов'янських цінностей. Інша тенденція помічається з другої половини XIX ст.. – як поразка романтичної ідеалізації слов'янства, пізнання реальності міжслов'янських відносин, в чому приклад України був особливо показовим. Саме на цей період приходить формування університетської славістики в хорватській філології, де однак, через колонізований статус України, її культура не могла бути адекватно представлена. Імперський вплив був сильнішим, що відобразилося навіть на такій яскравій фігурі славістики кінця XIX ст.. як Ватрослав Ягич (). Проте українська політична думка, відзначаючись, при всіх труднощах розвитку, незламністю, не могла бути невідомою в хорватському середовищі. Ідентифікація

політичної долі України з Хорватією стане міцним стимулом розвитку хорватської україністики в наступному ХХ ст., де політичний фактор глобального характеру стане провідним у розвитку хорватської україністики. Не входячи в деталізацію, що висвітлювалося в інших публікаціях, відзначимо головні етапи становлення україністики у пов'язаності з поетичними подіями.

Такими були Перша світова війна і актуалізація українського питання німецькою політичною думкою, що призвело до засвоєння в Хорватії відповідного уявлення про народ і культури України. У 1920-х рр. Помітний вплив білоемігранції, серед якої були й вихідці з України, а також української інтелігенції, що пора пики до королівської Югославії після більшовицького перевороту в Росії. У супротив російському білоемігрантському анти українізму стверджується українська ідея, що впливає на хорватське суспільство. В 1930-ті роки, за умов посилення пропагандою міфології двома тоталітарними режимами, німецько-нацистським і російсько-радянським, інформація щодо репресій по Україні радянськими інтервентами посилює інтерес до української інформації, незважаючи на ідеологічну перевагу зазначених режимів і поляризації в хорватському, як і в загальноєвропейському суспільстві в орієнтацій – про радянських і пронацистських. Проте не менш важливим фактором була національно орієнтована більшість, яка, не схилиючись до зазначених ідеологій, плекала ідею національної незалежності, балансуючи між двома ідеологічними полюсами. Український фактор і в цей період не втрачав актуальності, що засвідчує вихід трьох тематичних видань, присвячених Україні – сербсько-югославсько-білоемігрантський (часопис Нова Європа), хорватсько-соцреалістичний (письменник соціальної літератури Аугуст Шеноа) і хорватсько-української творчої громадськості (). Остання формація, до якої належала хорватська і українська творча молодь, інтелігенція, що не приєднувалася до партизанської або усташистської ідеології, спромоглася в роки війни досягти видимих результатів у перекладацькій, дослідницькій, публіцистичній, викладацькій діяльності, що дає підстави назвати цей період кульмінацією розвитку хорватської україністики (). Проте з перемогою супротивники з табору комуністичної ідеології ці досягнення зазнають репресій з 1945 р. або ж гальмуються через вторгнення російської соцреалістичною продукції з відповідними українськими моделями, як фон російського пропагандного валу, що триває до 1948 р., як дати югославсько-радянського конфлікту. Через орієнтації 1950 року хорватської культурної думка на західні моделі літератури українського соцреалізму не привертає уваги хорватських інтелектуалів. З виникненням шістдесятництва хорватська університетська наука відгукується на це явище не лише висвітленням літературних здобутків, як значним

підтвердженням традиційної зацікавленості хорватською славістикою українським матеріалом стало введення викладання української мови в Загребському університеті.

Українська мова почала викладатися на Філософському факультеті Загребського університету з 1964 року як „лекторат”, тобто факультатив при Кафедрі російської мови Відділення слов'янських мов і літератур. У цьому, не перший погляд, звичайному факті приховуються деякі особливості, характерні для хорватської славістики і ширше – суспільних переконань Хорватії. Це була десятиріччями єдина університетська установа у Південно-Східній Європі з систематичним викладанням мови одного з найбільших слов'янських народів, що перебував у соціалістичній системі східного блоку. Запровадженням викладання української мови відновлювалася і продовжувалася давня традиція дружнього сприйняття України та її культури як складової славістики. Важливим чинником є і те, що ініціативи, втілення задуму ввести українську мову як університетський курс належала загребським русистам. Для хорватської славістики і в першу чергу русистики характерне уважне ставлення до україністики як предмету, розуміння статусу української культури, мови, літератури як гідної уваги, попри великодержавної пропаганди російського царизму чи радянщини. Відомі хорватські русисти завжди мили в полі наукової уваги й українську тематику. Переїмання російською великодержавною ідеологією в сприйнятті українського питання, що не обминуло в окремих періодах і поглядах таку значну постать славістики як Ватрослав Ягич () або інших славістів не було домінантою хорватської славістики.. Вже з 1950 року як початку переорієнтацій хорватської культури на модерністські естетичні цінності, опір російському соцреалістичному догматизму провідний русист Александар Флакер публікацією про Тараса Шевченка як „революціонера і демократа” сповнював ці поняття дійсним змістом, всупереч радянським фікціям, через що публікація Флакера ніколи не цитувалася в українсько-радянських уславленнях українського національного письменника (). Саме русистам Флакеру і Менац належала ініціатива відкриття курсу української мови при кафедрі русистики. Мову викладали викладачі українських університетів, що прибувала до Хорватії згідно угоди про співробітництво між тодішніми УРСР і Хорватією. Першим викладачем була мовознавець київського університету Ала Петрівна Коваль, після якої викладали фахівці з університетів Одеси (Володимир Дроздовський, Анна Рудницька), Харкова (Олександр Юрченко, Раїса Тростинська), Львова (Іван Остапик), Києва (Анатолій Погрібний, Євген Пашенко). Перебування філологів з України залишило слід в подальшому розвитку україністики, зокрема у мовознавстві, що засвідчують словники. Перший українсько-хорватський, хорватсько-український було підготували загребська лінгвіст Антица Менас і київська Ала

Коваль (). Також Антица Менац і Раїса Тростинська підготували Хорватсько-російсько-український фразеологічний словник (). Якщо спочатку факультатив (лекторат) української мови функціонував кожного другого року, то з 1984 р., на ініціативу зав. Кафедрою російської мови проф. А. Менац викладання велося кожного року. Завдяки реорганізаторській діяльності славістів, українська мова викладалася як обов'язковий предмет для студентів русистики і вибірково для студентів інших бідділень факультету. Особлива заслуга у представленні мови, а також і літератури, культури України належала постійній з 1984 р. викладачці, відрядженій з Харківського університету Раїсі Тростинській, що відзначилася особливою ініціативністю, організаційною діяльністю в запровадженні україністики. Хоча через початок Визвольної війни, що розпочалася з розпадом СФРЮ, факультатив не функціонував у 1991 році, вже наступного 1992 р. , лекторат української мови, завдяки зусиллям Р. Тростинської зберігся як предмет у програмах факультету.